

Hij gaot lôpes te voet, dieje gèk!

Wat is nou typisch Bosch? Die vraag krijg ik regelmatig gesteld. Steevast luidt mijn antwoord: de Bossche klankrijkdom maakt het verschil. Waarna ik laat horen in welke varianten wij bijvoorbeeld de lange a, lange o en de korte e kunnen uitspreken (zie bovenstaande titel!). Ik weet ook wel dat dit een reactie is die meestal niet verwacht wordt. Mensen horen liever een woordenlijstje, waarin zeker het unieke 'uwes' niet mag ontbreken. Maar ja, zo sterk wijkt de Bossche woordenschat niet af van wat in de omgeving gezegd wordt. Nee, wij Bosschenaren moeten het echt van de uitspraak hebben.

Gaon staan

Zet in een quiz een Tilburger, Utrechenaar, Amsterdammer en Bossche naast elkaar die beurtelings 'wij gaan staan' in de eigen stadstaal uitspreken. Een beetje geoefend oor zal zonder moeite de juiste herkomst vaststellen. Wij Bosschenaren zijn meesters in het produceren van een gerekte, volle, donkergekleurde 'ao'. De klank blijft lang in de mond hangen en het lijkt wel of hij van achter uit de keel komt. Spreek maar eens achter elkaar uit 'hij gaat' en 'hij gaot'. Het verschil is in en aan mond en strottenhoofd te voelen!

De 'ao' hoor je met name wanneer ze voorafgaat aan een dentale medeklinker: t, d, z, s, r, l, n. De 'd' wordt gewoonlijk vervangen door een j-klank: 'laote' (laten), 'maote' (maten), 'praote' (praten), 'straote' (straten), 'aoiem/aosem' (adem), 'begaoie' (verprutsen), 'braoie' (braden), 'laoie' (laden), 'spat-aoier' (spatader), 'blaoze' (blazen), 'Paose' (Pasen), 'daor' (daar), 'haore' (haren), 'klaor' (klaar), 'waor' (waar), 'hillemaol'/'himmaol' (helemaal), 'paol' (paal), 'gaor' (gaan), 'slaon' (slaan), 'staon' (staan). De verkleuring naar de 'ao' gaat hand in hand met de moge-

lijkheid tot rekking: hoe langer de 'lange a' aangehouden kan worden, des te meer krijgt deze het karakter van de 'ao'.

Lôpes te voet

'Bent uwes himmaol lôpes gekomme?' (Bent u helemaal te voet gekomen?). 'Lôpes' (lopend) is naar de vorm een zelfstandig gebruikte, verbogen onbeaalde wijs van het werkwoord (lôpe), die de handeling als moettende geschieden aanduidt. Een cryptische omschrijving voor wat de latijnse grammatica het gerundium noemt. Daarmee hebben we ook te maken in 'Is dè veur (de houwes?' (Is dat om te houden?). Ondanks alle geleerde praat is ook 'lôpes' dan wel 'lôpes te voet' niet exclusief Bosch, getuige de opname in andere 'Brabantse' woordenboeken: *loo:pes* (Meierij), *lôopes* (Tiburg), *luupes* (Leuven). Het onderscheid zit 'm opnieuw in de uitspraak van de ô. Die klinkt lang en daardoor donker en ontspannen: 'Ze gaot veur d'r brôôd naor bèkker De Grôôt'. (Ze gaat voor haar brood naar bakker De Groot.)

'Hulliën Theo wôont nouw ok in zon kesteelwôning'. (Hun broer/zoon Theo woont nu ook in zo'n kasteelwoning.)

Bèmmele

Ook 'bèmmele' voor bungelen/hangen en ongericht lopen of rondhangen is niet exclusief Bosch. Het staat ook in andere 'Brabantse' dialectwoordenboeken. Misschien niet zo vreemd als we in het Bosch' woordenboek lezen dat Van Dale 'bèmmele' afleidt van het Zuid-Nederlandse *bendelen* (dwalen). Het onderscheidend vermogen is ook hier gelegen in de uitspraak van de è. In het Bosch verkleurt die 'korte e' vaak richting a: 'gèk', 'spèk', 'vèt'. Deze klank is met de eerdergenoemde ao en ôô zeer kenmerkend voor de Bossche klankkleur.

'Lôpes' naar Den Bosch. Gedeelte van een zeventiende-eeuws prospect door Johann Christian Leopold. De voetgangers gaan richting Sint-Janspoort. (Stadsarchief, Historisch-Topografische Atlas)

'Is dè spèk? 'Zekers, mar dan zonder rèndje vèt'. (Is dat spek? Zeker, maar dan zonder randje vet.)

'Nie alle gèkke wône-n-in Vught'. (Niet alle gekken wonen in Vught.)

C'est le ton qui fait la musique.

Bronnen

- H. van den Berselaar, *Wè zeet uwes? Over de stadstaal van 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch 2003)
- L. Reelick e.a., *Bosch' woordenboek* ('s-Hertogenbosch 1993)
- H. van Rijen, *Mèn Tilbörgs Wôordeboek* (2e druk, Tilburg 1994)
- C. en J. Swanenberg, *Eige grèij; 'n Meijerij's woordenboek* (Enschede 1996)
- A. Wellekens, *Diksjonêr van 't Leives* (Leuven 1994)
- Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (Leiden 1995), uitgave op cd-rom.